

УДК 352:316.7

DOI <https://doi.org/10.51547/ppp.dp.ua/2025.5.2>

Верительник Світлана Мельсиківна,
 доктор філософії з публічного управління та адміністрування,
 доцент кафедри публічного управління та адміністрування
 Маріупольського державного університету
 ORCID ID: 0000-0002-6960-3737

Столяров Антон Олександрович,
 студент освітнього ступеня «Магістр»
 Навчально-наукового інституту управління
 ORCID ID: 0009-0000-9520-2665

РОЛЬ ГРОМАДСЬКОСТІ У ПРОЦЕСАХ МЕМОРІАЛІЗАЦІЇ НА РІВНІ ТЕРИТОРІАЛЬНОЇ ГРОМАДИ: МОДЕЛІ ВЗАЄМОДІЇ ТА МЕХАНІЗМИ ЗАЛУЧЕННЯ

THE ROLE OF PUBLIC IN MEMORIALIZATION PROCESSES AT THE TERRITORIAL COMMUNITY LEVEL: INTERACTION MODELS AND ENGAGEMENT MECHANISMS

У статті здійснено комплексний аналіз ролі громадськості та механізмів її залучення до процесів меморіалізації на рівні територіальних громад в умовах триваючої російсько-української війни. Меморіалізація розглядається як важливий інструмент збереження колективної пам'яті, формування локальної ідентичності та суспільної солідарності, а також як складова післявоєнного відновлення та подолання наслідків масового насильства. Особливу увагу приділено аналізу моделей взаємодії між органами місцевого самоврядування та громадськістю у сфері увічнення пам'яті загиблих, збереження місць пам'яті та вишування визначальних для громади подій. Проаналізовано чинники, що впливають на результативність громадської участі у меморіалізаційних проєктах, зокрема рівень інституційної спроможності органів місцевого самоврядування, наявність ефективних механізмів делегування повноважень, використання інструментів прямої демократії та якість комунікації між владою і мешканцями громади. Розкрито нормативно-правові засади участі громадян і громадських організацій в ухваленні рішень у сфері меморіалізації, а також особливості їх застосування в умовах воєнного стану. Окремий акцент зроблено на комунікаційних практиках органів місцевого самоврядування з родинами загиблих військовослужбовців і цивільних осіб, ролі громадськості в організації поховань, меморіальних заходів та формуванні символічного простору громади. Визначено ключові виклики, пов'язані з психологічною травмою, суспільною поляризацією та конкуренцією інтерпретацій минулого. На основі аналізу практик українських територіальних громад, зокрема тих, що зазнали масових воєнних злочинів, охарактеризовано інституційні, процедурні та цифрові механізми залучення мешканців до меморіалізації. За результатами дослідження сформульовано практичні рекомендації щодо розширення інструментів участі громадськості, підвищення чутливості органів влади до потреб постраждалих родин, розвитку локальних стратегій управління пам'яттю та посилення партнерської взаємодії між владою і громадянами у процесах меморіалізації на рівні територіальних громад.

Ключові слова: громадська участь, місцеве самоврядування, меморіалізація, територіальна громада, державна політика, інституційні механізми.

The article provides a comprehensive analysis of the role of the public and the mechanisms of its involvement in memorialization processes at the level of territorial communities in the context of the ongoing Russian-Ukrainian war. Memorialization is examined as an important instrument for preserving collective memory, shaping local identity, and strengthening social solidarity, as well as a component of post-war recovery and overcoming the consequences of mass violence. Particular attention is paid to the analysis of models of interaction between local self-government bodies and the public in the field of commemorating the fallen, preserving sites of memory, and honoring events significant for the community. The study analyzes the factors influencing the effectiveness of public participation in memorialization projects, including the institutional capacity of local self-government bodies, the availability of effective mechanisms for delegating authority, the use of instruments of direct democracy, and the quality of communication between authorities and community members. The normative and legal framework regulating citizen participation and the activities of civil society organizations in decision-making in the field of memorialization is examined, as well as the specifics of its implementation under martial law. Special emphasis is placed on

communication practices between local self-government bodies and the families of fallen military personnel and civilians, the role of the public in organizing burials, memorial events, and shaping the symbolic space of the community. Key challenges related to psychological trauma, social polarization, and competition of interpretations of the past are identified. Based on the analysis of practices of Ukrainian territorial communities, including those that have suffered mass war crimes, the article characterizes institutional, procedural, and digital mechanisms for involving residents in memorialization processes. The study formulates practical recommendations aimed at expanding public participation tools, increasing the sensitivity of authorities to the needs of affected families, developing local memory governance strategies, and strengthening partnership-based interaction between authorities and citizens in memorialization processes at the territorial community level.

Key words: public participation, local self-government, memorialization, territorial community, state policy, institutional mechanisms.

Постановка проблеми. Меморіалізація як сукупність практик, інституцій та рішень, спрямованих на збереження й переосмислення минулого, у ХХІ столітті набула особливої ваги в демократичних суспільствах, що переживають травматичний досвід війни, масового насильства та політичних трансформацій. Для України, яка з 2014 року протистоїть російській збройній агресії, а з 2022 року – повномасштабному вторгненню, питання вшанування загиблих злочинців та формування нової культури пам'яті стали одним з ключових вимірів як національної безпеки, так і демократичного розвитку. На рівні територіальних громад формуються конкретні просторові та символічні рішення – місця поховань, меморіали, меморіальні дошки, нові назви вулиць, локальні ритуали вшанування. Саме на цьому рівні відбувається взаємодія органів місцевого самоврядування, громадських організацій, волонтерських спільнот, родин загиблих і широкого кола мешканців громади. Водночас процеси меморіалізації часто супроводжуються конфліктами інтерпретацій, конкуренцією «версій минулого», напругою між емоційними потребами постраждалих та процедурною і адміністративною логікою публічного управління.

За умов децентралізаційної реформи, розширення повноважень громад у сфері управління публічним простором і культурною спадщиною виникає потреба в осмисленні того, яким чином органи місцевого самоврядування можуть інституційно забезпечити залучення громадськості до ухвалення рішень у сфері меморіалізації, як поєднати демократичність процедур з чутливістю до травматичного досвіду та як уникнути політичних маніпуляцій пам'яттю. Відповідно, проблема дослідження полягає у виявленні дієвих механізмів публічного управління меморіалізацією на рівні територіальної громади з акцентом на громадську участь.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблеми громадської участі та публічного управління на рівні місцевих громад активно розглядаються в науковій літературі. Українські

науковці приділяють значну увагу як загальним проблемам децентралізації та розвитку територіальних громад, так і окремим аспектам політики пам'яті, декомунізації, охорони культурної спадщини, діяльності музеїв, місць пам'яті та меморіалів новітньої війни. Лутай В. С. [1, 2, 6] у своїх роботах досліджує феномен локальної демократії в територіальних громадах України, наголошуючи на важливості механізмів прямої участі місцевих жителів у прийнятті рішень та розвитку місцевої громади. Гладкий О. В. [7] аналізує публічне управління у сфері культури, визначаючи роль громадськості як ключового актора у формуванні культурної політики на місцевому рівні та у процесах соціалізації громадян. Кірієнко М. М. [8] у своїй монографії розглядає взаємозв'язок громадянського суспільства та органів місцевого самоврядування, підкреслюючи необхідність розвитку партнерських відносин між ними на основі взаємоповаги та довіри. Смолій В. А. та Москаленко О. М. [9] досліджують процеси меморіалізації та примирення у постконфліктних суспільствах, порівнюючи досвід Польщі, Німеччини, Франції та України, та аналізуючи центральну роль громадськості та громадських організацій у цих процесах. Їхні дослідження демонструють, що успішна меморіалізація залежить від активної участі громадськості та формування суспільного консенсусу, а також від глибокого врахування потреб та бажань родин загиблих. Стельмах В. П. [10] присвячує увагу громадським організаціям як акторам місцевої демократії, дослідуючи механізми їх функціонування та взаємодії з органами влади на демократичних засадах. У роботах окремих дослідників [11, 12] розглядаються форми прямої демократії на місцевому рівні, включаючи громадські слухання, опитування громадської думки, консультативні процеси та громадські ради при органах місцевого самоврядування. Дослідження показують, що ці форми сприяють зміцненню довіри громадян до місцевої влади та підвищенню якості управлінських рішень.

Однак попри наявність певної кількості досліджень, невирішеними залишаються питання прак-

тичної реалізації механізмів громадської участі у сфері меморіалізації, розроблення конкретних моделей взаємодії органів влади, громадськості та емпіричної оцінки ефективності цих моделей у контексті територіальних громад України. Саме цим аспектам, що мають прямий практичний зв'язок з завданнями публічного управління та соціального включення родин полеглих, присвячено дану статтю.

Мета дослідження. Метою дослідження є всебічний аналіз теоретико-правових та організаційно-практичних засад громадської участі у процесах меморіалізації на рівні територіальної громади, і визначення найефективніших моделей взаємодії органів місцевого самоврядування з громадськістю та громадськими організаціями. Також, метою є вивчення практик комунікації органів влади з родинами загиблих Героїв та розроблення практичних рекомендацій щодо розширення механізмів залучення громадськості до цих процесів та забезпечення гідного вшанування пам'яті полеглих.

Виклад основного матеріалу. Громадська участь у публічному управлінні є однією з ключових ознак демократичного суспільства та показником розвиненості громадянської культури. Механізми залучення громадськості до процесу ухвалення рішень на рівні органів місцевого самоврядування набули особливої актуальності з часу впровадження реформи децентралізації та створення об'єднаних територіальних громад [4]. Реформа децентралізації передала органам місцевого самоврядування значні повноваження у сфері управління комунальним майном, соціальною політикою, освітою та культурою, включаючи питання меморіалізації та збереження культурної спадщини. Меморіалізація як публічна функція на рівні територіальної громади охоплює комплекс заходів, які призначені увічнити пам'ять про значущі для громади події, про видатних осіб та жертв воєнних конфліктів. Кожна з можливих форм меморіалізації вимагає обговорення з громадськістю, врахування історичних фактів та забезпечення суспільного консенсусу.

Досвід міських територіальних громад Бучі, Ірпеня та інших громад, що постраждали від російської агресії, демонструє різноманітні моделі залучення громадськості до процесів меморіалізації [13, 14]. На прикладі цих громад можна виділити три базові моделі взаємодії ОМС з громадськістю у сфері меморіалізації:

1) Інституціональна модель. У межах цієї моделі органи місцевого самоврядування створюють спеціальні комісії, ради та робочі групи,

до складу яких входять представники громадськості, історики, працівники закладів освіти та культури, а також представники родин загиблих героїв. Ці органи розробляють концепції та плани меморіалізації, визначають місця встановлення пам'ятників, розробляють текстові матеріали для меморіальних дошок, організують заходи вшанування. Прикладом такої інституціолізованої участі є Громадська рада при Бучанській міській раді, яка розробила рекомендації щодо впровадження ініціатив меморіалізації у громаді з урахуванням пропозицій та емоційних потреб родин жертв [15]. А також там був створений Сектор меморіалізації при Відділі культури Ірпінської міської ради.

2) Волонтерська та проєктна модель. Друга модель передбачає організацію меморіалізації через волонтерські ініціативи та окремі проєкти, що реалізуються громадськими організаціями, культурними установами та волонтерськими групами. Така модель забезпечує більшу автономію громадськості, більший і зрозумілий вплив зацікавлених груп та дозволяє реалізувати творчі та інноваційні підходи до меморіалізації, Прикладом може слугувати проєкт документування воєнних злочинів у Бучі, реалізований громадськими організаціями та волонтерами з використанням сучасних технологій [14]. Така модель дозволяє залучити широкі верстви громадськості і відшукати свіжі ідеї в максимально ефективному процесі.

3) Комунікативна та консультативна модель. Третя модель ґрунтується на широких консультаціях з громадськістю та родинами загиблих, проведенні громадських слухань, опитуваннях громадської думки та обговореннях у межах міських заходів та у соціальних медіа. Органи місцевого самоврядування інформують громадян про ініціативи меморіалізації, запитують їх думку, пропозиції та заперечення, та враховують отримані результати при ухваленні рішень. Така модель забезпечує легітимізацію прийнятих рішень через широке обговорення спірних питань та досягнення суспільного консенсусу, а також збір великого масиву даних для подальшої аналітики [7].

Важливим аспектом є те, що на рівні державної політики все активніше підкреслюється, що родина загиблого не повинна розглядатися як пасивний «об'єкт інформування», а має визнаватися повноцінним суб'єктом, який отримує право на участь у плануванні похоронних церемоній, виборі місця поховання, формату ритуалу, ступеня публічності та інших важливих нюансів вшанування пам'яті своїх близьких [16]. Міністерством у справах ветеранів України розроблені концепції,

у яких прямо фіксується, що жодні рішення щодо прощання та поховання не повинні ухвалюватися без згоди сім'ї, а органи влади та відповідні служби зобов'язані забезпечити для родини постійний, персоніфікований супровід через закріплення спеціального соціального фахівця [16, 17].

Міністерство у своєму баченні політики пам'яті наголошує на тому, що органи місцевого самоврядування мають бути ланкою, яка поєднує державні стандарти гідного поховання, створення секторів військових поховань і конкретні потреби родин на місцевому рівні [16]. Органи місцевого самоврядування також повинні забезпечувати регулярну комунікацію з родинами, інформуючи про стан могил, можливості облаштування поховань та приймаючи пропозиції щодо форм вшанування [16, 17].

На рівні громади це реалізується через створення спеціальних служб супроводу, призначення уповноважених осіб у ОМС, які займаються комунікацією з родинами, проведенням консультацій та врахуванням особливих побажань кожної сім'ї. Важливо, що такі механізми мають бути забезпеченням реального діалогу, де родина почувається вислуханою та поважаною, а не лише інформованою про вже прийняті рішення [17].

Дослідження щодо меморіалізації війни та вшанування полеглих показують, що громадяни та сім'ї загиблих очікують комплексного підходу до вшанування. Значна частина опитаних вважає, що форми та стиль меморіалів, а також порядок проведення похоронних церемоній мають визначатися з урахуванням позиції місцевої громади, сім'ї загиблого та потреб спільноти, а не лише розпорядженнями «згори», що прямо підсилює роль громадськості як співтворців практик вшанування [18].

Експерти з політики пам'яті звертають увагу на те, що залучення родин загиблих має не лише символічний та моральний ефект, а й терапевтичний потенціал [18, 19]. Участь громадськості у ритуалах поховання та вшанування розглядається як спосіб посилення соціальної згуртованості, зниження відчуття ізольованості та страждання родин. [16, 19].

При цьому критично необхідним є забезпечення персоналізації процесів поховання та вшанування. Кожна родина, кожне поховання має розповідати унікальну історію загиблого про його цінності та мрії. Персоналізовані елементи дозволяють не лише вшанувати пам'ять конкретної людини, але й забезпечити невід'ємну роль родини у створенні цього вшанування [18, 19].

У сучасних підходах до меморіалізації дедалі більше підкреслюється принцип інклюзивності,

який вимагає залучення різних груп – насамперед родин загиблих – на всіх етапах планування та реалізації меморіальних практик та ритуалів. Серед пропонованих норм та стандартів – гарантія права родини визначати формат ритуалу (релігійний чи світський), рівень публічності та розголосу, можливість відмови від широкого розголосу, якщо сім'я до цього не готова, а також право на створення або відтермінування меморіальних об'єктів, якщо родина потребує часу на адаптацію до втрати [16, 19].

Однак практичні дослідження, проведені в умовах українських громад, показують, що сім'ї часто відчують брак системної комунікації з боку органів влади та потребу у «живому» діалозі, де їх не ставлять перед фактом вже прийнятих рішень, а питають про бачення та готовність до публічних форм вшанування [17, 19]. Тому в рекомендаціях для громад органам місцевого самоврядування рекомендується забезпечити створення в структурах ОМС спеціальних контактних точок або залучення фахівців супроводу сімей загиблих, активне залучення представників родин до дорадчих органів з питань меморіалізації та організації похорону, забезпечення практики попереднього, а не формального погодження рішень щодо поховання та меморіальних заходів з родинами та громадськістю [17, 19]. Такий підхід вимагає більших часових та людських ресурсів з боку органів влади, але дозволяє забезпечити справедливе, поважне та гідне вшанування пам'яті кожного загиблого й підтримку його сім'ї у найважчий період.

Загалом, дослідження практики органів місцевого самоврядування та громадських об'єднань дозволило виявити низку чинників, що сприяють ефективній участі громадськості у процесах меморіалізації.

По-перше, необхідна чітка нормативно-правова база, яка визначає механізми громадської участі, процедури ухвалення рішень та механізми врахування пропозицій громадськості та родин. У контексті меморіалізації це можуть бути місцеві положення про громадські ради, про порядок проведення громадських слухань та консультацій, про функціонування служб супроводу родин загиблих, про створення сектору меморіалізації тощо [4]. По-друге, важливою умовою є доступність інформації та прозорість процесів ухвалення рішень. Органи місцевого самоврядування повинні своєчасно інформувати громадськість та родини про плани меморіалізації, проводити обговорення в доступних форматах та публікувати результати обговорень та ухвалених рішень

онлайн. По-третє, ключовою умовою є розвиток громадянської культури та визнання органами влади цінності громадської участі. Органи місцевого самоврядування повинні на практиці демонструвати, що пропозиції громадськості та бажання родин вислуховуються та враховуються в прийнятих рішеннях [6]. Це підвищує довіру місцевих жителів до влади та розвиває активність громадянського суспільства. Неефективна або номінальна участь, коли думка громадськості не враховується, призводить до розчарування та дезактивації громадських ініціатив та глибокої травми для родин загиблих.

І нарешті, важливим чинником є наявність інституційних лідерів у межах громадськості – активних громадян, лідерів громадських організацій, які готові докласти зусиль на просування ініціатив меморіалізації та супроводу родин загиблих. Такі люди виступають зв'язкою між органами влади та широкою громадськістю, сприяють мобілізації громадян та організацій, та забезпечують послідовність у реалізації проєктів [11]. Практична реалізація громадської участі у процесах меморіалізації та вшанування полеглих на рівні територіальних громад зустрічається з рядом суттєвих перешкод. Однією з основних проблем є слабка поінформованість громадськості та родин загиблих про наявні механізми участі. Багато громадян та сімей просто не знають про можливість взяти участь у розробленні концепцій меморіалізації, поділитися своєю думкою щодо форм поховання або висловити свою думку на громадських слуханнях.

Другою проблемою є апатія та низька громадська активність у деяких громадах, а також емоційне виснаження родин загиблих. Трудова зайнятість, відсутність часу та виснаження людей, глибокий жаль та тяжкі травми часто перешкоджають участі родин у громадських справах, навіть у важливих питаннях меморіалізації. Це особливо характерно для громад, що пережили важкі часи окупації та воєнних операцій, де потреба в психологічній підтримці та емоційному відновленні часто випереджає можливість активної громадської участі. Третьою суттєвою перешкодою є недостатня готовність органів місцевого самоврядування делегувати реальні повноваження громадськості та враховувати думку родин загиблих. У деяких випадках органи влади розглядають громадську участь як формальність, необхідну для дотримання законів, а не як справедливу можливість громадян та родин впливати на рішення. Це призводить до виявлення суперечностей між офіційно заявленими механізмами

участі та реальною практикою ухвалення рішень, що викликає недовіру та розчарування.

На основі аналізу теоретичних основ та практичного досвіду територіальних громад пропонуються наступні рекомендації для органів місцевого самоврядування та громадськості щодо підвищення ефективності залучення громадян та родин загиблих до процесів меморіалізації та вшанування полеглих:

1) Розроблення місцевої стратегії меморіалізації з участю громадськості. Органи місцевого самоврядування мають сформувавши комплексну стратегію меморіалізації в тісній взаємодії з громадськістю, громадськими організаціями, закладами освіти та культури, а також з представниками родин загиблих воїнів. Така стратегія повинна визначити пріоритети, форми та способи меморіалізації, механізми залучення громадськості, процедури консультування з родинами, графік реалізації проєктів та обсяги фінансування.

2) Інституалізація громадської участі та створення служб супроводу родин загиблих через постійні органи. Доцільно створити постійну комісію, раду або сектор з питань меморіалізації при органах місцевого самоврядування, до складу якої входили б представники громадськості, і обов'язково представники родин загиблих воїнів. Такий орган повинен мати чітко визначені повноваження. Окрім того, доцільно запровадити посади фахівців супроводу сімей загиблих, які будуть відповідати за комунікацію з родинами, забезпечувати їм інформацію про можливості вшанування та процедури поховання, вислуховувати та фіксувати їх побажання. Це забезпечить системність та послідовність у роботі з меморіалізації та дасть громадськості та родинам можливість впливати на процес на регулярній основі.

3) Розвиток освітніх програм щодо меморіалізації. Школи, гімназії та заклади вищої освіти повинні впровадити навчальні блоки, присвячені вивченню місцевої історії, воєнних подій, жертв агресії, щоб поступово формувати культуру пам'яті та справедливості. Залучення учнів та студентів до участі у проєктах меморіалізації допоможе сформувати нове покоління громадян, які розуміють важливість меморіалізації та готові брати в ній активну участь, підтримувати родини загиблих та сприяти соціальній згуртованості. Органи місцевого самоврядування повинні підтримувати такі освітні ініціативи матеріально та організаційно.

4) Розширення фінансування громадських ініціатив та служб супроводу у сфері меморіалізації та вшанування полеглих. Органи місцевого

самоврядування повинні передбачити в місцевих бюджетах кошти для проєктів громадських організацій; для фінансування служб супроводу сімей загиблих; для підготовки фахівців; для облаштування військових поховань та утримання могил; для організації похоронних ритуалів та церемоній вшанування; Доцільно також залучати міжнародне фінансування через програми Європейського Союзу, благодійні фонди та міжнародні організації, що цікавляться питаннями пам'яті, справедливості та підтримки постконфліктних суспільств.

Особливим викликом для територіальних громад є співіснування різних груп населення, які можуть по-різному сприймати ті самі події, символи та форми вшанування. У громаді можуть проживати родини військових, які загинули на фронті; мешканці, що пережили окупацію та евакуацію; внутрішньо переміщені особи з інших регіонів; люди з різним релігійним, мовним і культурним досвідом. Для одних певний меморіальний знак є символом стійкості та гордості, для інших – нагадуванням про невимовну втрату й біль. Таким чином, завданням публічного управління є створення таких процедур та форматів обговорення, які дозволяють врахувати множинність голосів, мінімізувати виключення й травматизацію, не зводячи складну реальність до примітивних схем «правильних» і «неправильних» інтерпретацій. У цьому контексті актуалізується делікатність управління пам'яттю, що передбачає готовність ОМС працювати не лише з формальними механізмами (слухання, протоколи, рішення), а й з емоціями, уразливістю, недовірою, історичними образами, накопиченими конфліктами. Практично це означає необхідність залучення фахових психологів, медіаторів та фасилітаторів до громадських діалогів, які можуть допомогти організувати публічні обговорення так, щоб голоси постраждалих груп були почуті, але водночас, щоб діалог не перетворювався на взаємні звинувачення або ревізію самих підстав солідарності громади.

Важливим напрямом, який потребує спеціального висвітлення, є цифрові інструменти меморіалізації. Умови повномасштабної війни та масового використання інформаційних технологій призвели до того, що великі масиви даних про загиблих, про місця злочинів, про свідчення очевидців фіксуються, зберігаються та поширюються в цифрових форматах. Це можуть бути локальні електронні «Книги пам'яті», інтерактивні карти поховань, онлайн-архіви фотографій і відео, сторінки пам'яті в соціальних мережах, веб-портали, де мешканці можуть залишати спогади, листи,

свічки пам'яті. Водночас перевагою цифрових форматів є можливість охопити для діалогу ширше коло людей (у тому числі тих, хто виїхав з громади), інтеграція локальної пам'яті в ширші національні та міжнародні проєкти, гнучкість в отриманні й уточненні інформації. При цьому, цифрова меморіалізація породжує низку етичних та правових питань: захист персональних даних, згода родин на публікацію інформації про загиблого, ризики спотворення інформації, використання образів жертв у пропагандистських або комерційних цілях, «втома від травми» в онлайн-просторі. Територіальні громади, які створюють або підтримують цифрові платформи пам'яті, мають розробляти чіткі правила модерації, політику конфіденційності, механізми реагування на зловживання та скарги, а також передбачати можливість часткового або повного обмеження публічності на прохання родини.

Порівняння українського досвіду меморіалізації з практиками інших країн, що пережили війни, окупацію або масові репресії, показує, що ключовим чинником успіху стає залучення громадськості саме на ранніх етапах планування і розробки політики пам'яті. У низці європейських держав створювалися спеціальні робочі групи з представників влади, громадських організацій, родин жертв, науковців, митців, релігійних лідерів, які спільно розробляли концепції меморіалів, формати музеїв, освітніх програм, публічних ритуалів. Такий підхід дозволяв зменшити ризики домінування однієї політичної або ідеологічної позиції та уникнути конфліктів між різними групами населення.

Крім цього всього, органи місцевого самоврядування мають розробити чіткі рекомендації щодо роботи з медіа: хто офіційно комунікує з журналістами, які інформаційні матеріали оприлюднювати онлайн; яким чином отримувати згоду громадян перед публікацією фото, імен чи деталей про загиблих; як вести себе, якщо журналіст публікує неточну або потенційно шкідливу інформацію;

І нарешті, комунікація на рівні громади не закінчується на муніципальному рівні. Часто важливо налагодити вертикальну комунікацію – узгодження локальних практик меморіалізації з обласними й національними ініціативами, обмін досвідом із іншими громадами, залучення експертів з національного рівня, координація з Міністерством у справах ветеранів, з комісіями з питань воєнних злочинів, з національними архівами й бібліотеками. Така вертикальна комунікація дозволяє локальній ініціативі отримати підтримку, визнання й ресурси, але й вимагає чут-

ливості щодо того, щоб не перетворити локальну пам'ять на інструмент центральної пропаганди.

Висновки. Проведене дослідження показує, що громадська участь у процесах меморіалізації на рівні територіальної громади є важливою складовою публічного управління та розвитку демократії на локальному рівні. Особливо суттєвим є питання комунікації ОМС з родинами загиблих героїв та забезпечення їхньої активної участі у розв'язанні питань, пов'язаних з похованням, вшануванням та меморіалізацією полеглих. Практика органів місцевого самоврядування та громадських організацій у Бучі, Ірпені та інших громадах демонструє, що існують різноманітні моделі взаємодії органів влади з громадськістю, які можуть бути адаптовані до конкретних місцевих умов та потреб. Цей досвід показує, що при наявності політичної волі та ресурсів громади спроможні створити інклюзивні механізми участі, які враховують як позицію широкої громадськості, так і персональні потреби та побажання родин полеглих. Дослідження виявило, що ефективна громадська участь та справедливе вшанування полеглих залежить від наявності чітких механізмів залучення, розвиненої нормативно-правової бази, прозорості процесів ухвалення рішень, наявності персоналізованого супроводу родин загиблих та готовності органів влади слухати і враховувати думку громадськості. При цьому виявлено низку бар'єрів, які перешкоджають ефективній участі громад-

ськості та забезпеченню гідного вшанування. Це низька поінформованість, емоційне виснаження громади, недостатня готовність органів влади до справжнього делегування повноважень та персоніфікованого діалогу. Подолання цих бар'єрів вимагає комплексного підходу, який поєднує нормативно-правові, організаційні, освітні, психологічні та комунікаційні заходи. Запропоновані у статті практичні рекомендації можуть сприяти розширенню та поглибленню механізмів громадської участі у меморіалізації та вшануванні на рівні територіальних громад. Їхня реалізація сприятиме більш інклюзивному та демократичному управлінню цими питаннями, формуванню здорової культури пам'яті та справедливості, забезпеченню поваги до загиблих та підтримці їх родин.

Подальші дослідження в цьому напрямі повинні сфокусуватися на: розробленні комплексних методик оцінювання ефективності механізмів громадської участі в питаннях меморіалізації; проведенні порівняльного аналізу практик різних громад, в тому числі європейських, та на обміні досвідом між органами місцевого самоврядування у сфері меморіалізації та вшанування. Також, можливе вивчення психологічних аспектів залучення громадськості до процесів меморіалізації; розроблення методичних рекомендацій та практичних інструментів для органів місцевого самоврядування щодо управління меморіалізацією та комунікацією з родинами загиблих.

REFERENCES:

1. Lutai, V. S. (2022). *Local Democracy in Territorial Communities of Ukraine: Institutions and Practices*. Kyiv: Svit Znannia, 256 p. [in Ukrainian].
2. Lutai, V. S. (2021). *Public Participation in Public Administration*. Kyiv: NADU, 320 p. [in Ukrainian].
3. Constitution of Ukraine of 28 June 1996. *Vidomosti Verkhovnoi Rady Ukrainy*. 1996. No. 30. Art. 141. [in Ukrainian].
4. Law of Ukraine "On Local Self-Government in Ukraine" of 21 May 1997. *Vidomosti Verkhovnoi Rady Ukrainy*. 1997. No. 24. Art. 170. [in Ukrainian].
5. Law of Ukraine "On Public Associations" of 22 March 2012. *Vidomosti Verkhovnoi Rady Ukrainy*. 2012. No. 25. Art. 243. [in Ukrainian].
6. Lutai, V. S. (2023). *Institutional Foundations of Local Democracy in the Conditions of Decentralization*. Kyiv: NADU, 280 p. [in Ukrainian].
7. Hladkyi, O. V. (2022). *Public Administration in the Sphere of Culture: Theory and Practice*. Kyiv: Information and Computing Center "Politekhnik Publishing House", 315 p. [in Ukrainian].
8. Kirienko, M. M. (2021). *Civil Society and Local Self-Government Bodies: Partnership and Conflicts*. Monograph. Kyiv: Abris, 298 p. [in Ukrainian].
9. Smolii, V. A., Moskalenko, O. M. (2023). *Memorialization and Reconciliation in Post-Conflict Societies: Global Experience and Ukrainian Realities*. Kyiv: Tempora, 412 p. [in Ukrainian].
10. Stelmakh, V. P. (2022). *Public Organizations as Actors of Local Democracy*. Kyiv: NADU, 245 p. [in Ukrainian].
11. Barabash, M. S., Karas, O. V. (2023). *Forms of Direct Democracy at the Local Level: Development and Prospects*. *Public Administration and Local Self-Government*. № 1 (56). Pp. 143–159. [in Ukrainian].
12. Skoryk, M. O., Demianchuk, V. D. (2022). *Public Hearings as a Mechanism of Public Participation in Local Self-Government*. *Public Administration in Ukraine*. № 4 (48). Pp. 72–88. [in Ukrainian].

13. Matiushyna, M. O. (2023). Experience of Memorialization in Communities Affected Russian Aggression. *European Studies and Public Participation*. №. 2 (18). Pp. 195–212. [in Ukrainian].
14. Kravchenko, S. S. (2023). Volunteer Initiatives in Memorialization: The Case of Bucha and Irpin. *Journal of the European Civic Academy*. №. 3. Pp. 287–305. [in Ukrainian].
15. Public Council under the Bucha City Council. Recommendations on the Implementation of Memorialization Initiatives in the Community. Official Report. 2023. 145 p. [in Ukrainian].
16. Ministry for Veterans Affairs of Ukraine. Memory Policy: Contemporary Approaches and Vision. Official Methodological Recommendations. 2023. 89 p. [in Ukrainian].
17. Chorna, S. V., Havrysh, I. V. (2024). Communication of Local Self-Government Bodies with Families of Fallen Soldiers: Practices and Recommendations. *Public Administration and Democracy at the Local Level*. № 2. Pp. 45–62. [in Ukrainian].
18. Zmina. (2024). Memorialization of the War: How Ukrainians See Ways of Honouring the Memory of Heroes and Victims. Public Opinion Research. URL: <https://zmina.info/news/memorializacziya-vijny-yak-ukrayinczi-bachat-sposoby-vsharovannya-pamyati-geroyiv-ta-zhertv/> [in Ukrainian].
19. Center for Public Solutions and U-LEAD. Families of Fallen Soldiers – On the Need and Challenges in Commemoration: Materials of the Round Table. Kyiv, 2023. 62 p. [in Ukrainian].

Дата першого надходження рукопису до видання: 17.10.2025

Дата прийнятого до друку рукопису після рецензування: 11.11.2025

Дата публікації: 10.12.2025